

BETEKENIS EN GEBRUIK

'n Taal bestaan uit 'n voorraad woorde, konstruksies, intonasies, geëkte uitdrukkings, ens. *Spraak* of *diskoers* kan gebruik word om die handeling, die aktiwiteit (die groep handeling) te benoem om dinge te sê. Die voorraad taalonderdele is nie aktiwiteit nie, maar dis 'n standhoudende bron vanwaar taalvoorraad onttrek kan word.

Mens tel taal op; mens leer dit ook. Die taalkorpus bestaan uit 'n korpus onderrigbare dinge wat nie staties is nie totdat dit 'n dooie taal is. Daar is nie altyd konsensus oor wat as deel van 'n spesifieke taal onderrig behoort te word nie. Dit sý probleme aan soos: wanneer word 'n frase 'n idioom; hoe oud kan 'n neologisme wees; wat is die plek van "slang". Uit die benadering is dit duidelik dat dit gaan oor 'n onderskeid tussen *Taal* en *Spraak*.

Om iets in 'n taal te sê, beteken om die betrokke stukkie taal te ken, maar beteken nie 'n aktiewe kennis van daardie onderdele nie. Op die betrokke oomblik gebruik die spreker dit wat hy voorheen bekom het en hy handel nou met dit wat hy besit. Die woorde, konstruksies, intonasies, ens. wat hy inspan is nie 'n ander deel van daardie taal nie, maar 'n momentele handeling (optrede) *met* dele van daardie taal.

Dit is 'n probleem om die onderdele van die taal, dit is woorde, konstruksies, ens. te onderskei van sinne wat spraakeenhede is. Woorde en konstruksies word geleer om 'n taal magtig te word, maar sinne word geskep wanneer mens iets sê. Woorde se geskiedenis kan gewoonlik in hul etimologieë nagegaan word, maar sinne se geskiedenis kan nie nagegaan word nie (behalwe miskien sg. idiome en vaste uitdrukkings). Die geskiedenis van die *sinmaker* (spreker, skrywer?) kan wel nagegaan word. Woorde wat geleer is, vorm sinne wat die spreker saamstel — dit beteken dat sinne nie aangeleer kan word nie (Ryle, p. 110). Hierby kan gevoeg word dat oorspronklike groter gehele nie aangeleer is nie.

Dis nie alledaags dat daar gepraat word oor die sinne wat mense produseer nie. Daar word eerder gepraat van hulle beskuldigings, klagtes, belofes, oordele, versoeke, gevathede, bekentnisse, bevele, vrae, versoeke, dreigemente, ensovoorts. Ryle beweer (op. cit.) dat dit hoofsaaklik grammatici, samestellers, vertalers, redakteurs, ensovoorts is wat gemoeid is met wat as *sinne* bekend staan om sekere praktiese oorwegings. Hulle is nietemin tog gemoeid met moontlike beskuldigings, klagtes, ens. soos hierbo genoem,

maar meer bepaald met hulle puntasie en nie iets anders nie; hulle lengte en nie hulle waarheid nie; hulle modus en tye en nie bv. hulle betrokkenheid nie.

Findlay (p. 116) wys tereg daarop dat daar onderskei moet word tussen 'n sin as 'n korrekte grammatikale kombinasie van woorde en die bedoeling van so 'n sin *in gebruik*. Grammatici is sekerlik hierin geïnteresseerd en dan meer bepaald die konteks waarin 'n uiting voorkom, want konteks bepaal bedoeling in 'n groot mate. Die vraag kan weliswaar gestel word of *gebruik* dan nie die belangrikste komponent van taalgebruik is nie.

Findlay (p. 118) argumenteer dat om na die *gebruik* van taal te kyk in plaas van die *betekenis* is om te kyk na iets wat versluier is in 'n filosofiese wolk. Alhoewel Ryle se argument *gebruik* ondersteun, is Findlay daarteen gekant, omdat, soos hy sê (op. cit.):

“...the notion of use, ... presupposes the notion of meaning (in its central and paradigmatic sense), and it cannot therefor be used to elucidate the latter, and much less to replace or to do duty for it.”

Daar word verder tereg opgemerk dat die begrip *gebruik* baie meer as slegs die begrip *betekenis* dek, maar die betekenisfunksie in die paradigmatische sin is sekerlik een van die dinge wat daardeur gedek word en dis onmoontlik om 'n helder weergawe van gebruik te gee sonder om hierdie funksie te vooronderstel.

Dit is nogtans een van die belangrikste ontdekkings van die moderne semantiek dat daar sekere uitdrukkings is waarvan die gebruik in sekere kontekste nie is om te benoem nie, maar om bv. gevoelens en wense uit te spreek (die sg. illokusionêre krag) en om sekere houdings in andere op te wek (die sg. perlokusiehandeling) — dit word later vollediger bespreek.

Wat vir Findlay (p. 120) duidelik blyk is:

“What is implicit, however, in the slogan ‘Don’t ask for the meaning: ask for the use’ is not that the use covers *more* than the connotative and denotative functions of language, but that it somehow resumes and completely explains the latter, that we can completely see around and see through talk about the reference and connotations of expressions by taking note of the way people operate with such expressions...”

Dit wys op die belangrikheid van geskikte situasies waarin uitings gebruik word, in die verlede en die toekoms. Vir Findlay gaan dit ten slotte (p. 127) om lig te werp op die gedagtes agter die woorde — dáár is, volgens hom, die oplossing te vind vir die probleme van betekenis.

Die feit van die saak is dat 'n woord as 'n taalhandeling gebruik kan word (vgl. Ryle, p. 111) waar een woord of uiting (soos later op gewys sal word) verskillende dinge kan sê. Ryle (op. cit.) illustreer 'n problematiese voorbeeld aan die hand van Caesar se "Veni; vidi; vici".

Wanneer gepraat word, is twee soorte foute moontlik: (i) foute gemaak omdat die spreker nie die taal behoorlik magtig is nie; (ii) 'n ander soort fout is om bv. iets absurds te sê, jouself teê te spreek. Diegene geïnteresseerd in die logika en die filosofie is uit hulle aard geïnteresseerd in die soort dinge wat mense sê. (Die soort foute wat in taalgebruik voorkom, is seker net soveel die saak van die linguis). Slegs waar daar valse redenasies is, kan daar geldige gevolgtrekkings wees, nl. in argumente; ook: slegs waar daar absurditeite kan wees, kan daar nie-absurditeite wees, nl. in uitsprake.

Dit gaan vir Ryle hier nie om taalfoute nie — mens kan *spraakfoute* (absurd, vals) maak, dit wat logici en filosofe interesseer sonder dat dit taalfoute is. Dit kom daarop neer dat daar 'n onderskeid gemaak moet word tussen *taal* en *spraak*. Die filosofe wat dit doen, maak die fout om sinne te behandel soos woorde en in besonder om wat 'n sin beteken op dieselfde wyse te probeer bepaal as waarop daar na die betekenis van 'n woord gesoek word.

Shwayder (p. 129) maak ook die onderskeid dat woorde verwys, onderskei, kwalifiseer, ens. terwyl wat hy taal-in-gebruik noem (*sinne* m.a.w.) gebruik word om te beveel, ondervra, versoek, ens. As die begrip van die betekenis van 'n woord gelyk gestel word met die begrip van die gebruik van 'n woord, word daar verder gegaan en die betekenis van 'n sin word gelyk gestel aan die gebruik van daardie sin. Daar moet onthou word dat as die woorde van 'n taal geleer word, is deel van die aktiwiteit ook hoe om dit te gebruik. Die kwessie om na gebruik te vra en nie die betekenis nie, is vir Ryle (p. 114) advies aan filosofe en nie taalkundiges nie. Hy kom tot die slotsom (p. 115, 116) dat filosofe en logici gesprekke moet hê oor spraak, want dit is die *gebruik* van die taal wat kommunikasie laat slaag.

Volgens Alston (p. 32) is dit opvallend dat in die sg. behavioristiese teorieë (soos dié waar betekenis gekoppel word aan *gebruik*) byna geen aandag gegee word nie aan wat die sprekers (S) doen as hulle taal gebruik. Klem word merendeels gelê op die hoorder (H) se reaksie. Dit is verrassend dat die fokus juis op die H geplaas word want of H reageer of nie, is dit so dat S altyd iets doen, altyd *handel*. As aanvaar word dat die betekenis van 'n uitdrukking iets is wat die lede van 'n taalgemeenskap met die betrokke uitdrukking *doen*, wil dit tog voorkom of daar meer belofte in steek om te kyk na die handeling van S. Waarom teoretici weggeskram het van die rol van die S, is omdat daar waarskynlik daarvan slegs gese kan word dat hy 'n sekere sin geuit het;

wat dan daardie sin ookal sy betekenis gee, sou iets meer moes wees as die blote feit van sy produksie. Dit blyk dat om slegs die S se aktiwiteit te bespreek, het mens slegs die probleem van betekenis voorgestel, sonder om iets by te dra tot sy oplossing. Dit sal egter blyk 'n groot fout te wees om te veronderstel dat daar nie veel meer gesê kan word oor die S se aktiwiteit nie. Die uiting moet ondersoek word as 'n talige uitdrukking van betekenis wat realiseer deur die wyse waarop dit gebruik word deur die S.

Om dit te kan doen, moet daar met *die sin* begin word omdat dit die kleinste taaleenheid is wat kan optree as 'n volledige handeling wat duidelik linguïsties is. Alston (p. 33) wys tereg in 'n voetnoot dat sg. eenwoordsinne elliptiese substitute is vir volledige sinne wat uit die konteks afgelei kan word. So is 'n antwoord soos

“Sout.”

waarskynlik 'n reaksie op 'n vraag soos

“Wat is op die tafel?”

sodat die antwoord eintlik geïnterpreteer moet word as

“Dit is sout wat op die tafel is.”.

Die *konteks* maak dat die een enkele woord voldoen aan die vereistes van die betrokke gespreksituasie.

Daar word tereg 'n saak uitgemaak daarvoor dat die betekenis van individuele woorde eers onder die knie gekry moet word voordat dit ingespan kan word in bereelde sinne. Sinne kan dan deur sprekers gebruik word vir die een of ander doel, vir die bereiking van die een of ander taalhandeling.

Vir Alston (loc. cit.) is die verheldering van die betekenis van die woord die hoogste prioriteit, omdat by die aanleer van 'n taal moet 'n leerling eers die woorde ken en die kennis dan toepas op die aangeleerde sinstruktuur. So word sinne gevorm, sonder dat daar aan die leerling die betekenis van sin vir sin geleer word.

Dit sou ook onmoontlik wees, aangesien die hoeveelheid woorde in 'n taal 'n sekere hoeveelheid is, maar sinne onbeperk. Wat hier bedoel word is duidelik as die gedagte van Chomsky (1972:26) se TGG van toepassing gemaak word waar 'n oneindige aantal sinne gegeneer kan word met die formule

$S \rightarrow NS + WS.$

'n Kwessie wat uitgemaak behoort te word (en waarvoor hierdie nie die geleentheid is nie) is of daar nie van die geheel (sin en groter strukture soos

diskoers bv.) na die dele (woorde) gewerk moet word nie. Dit behoort ook nog uitgemaak te word in watter mate konteks die woord se betekenis bepaal en in watter mate die spesifieke woord juis gekies word om in 'n spesifieke konteks vanweë sy betekenis op te tree.

Dit gaan verder oor die semantiese status van 'n uitdrukking wat 'n funksie is van wat sprekers daarmee doen. Die gedagte dat 'n spreker iets doen, 'n handeling uitvoer as hy praat is deur Austin begin en goed deur hom bespreek in sy "How to do things with words" — my uitgawe is een van 1976. Hierin word dit uitgemaak dat 'n taalhandeling verdeel kan word in drie onderafdelings nl. (1) lokusie-, (2) perlokusie- en (3) illokusiehandelinge.

(1) Lokusiehandelinge

Hierdie onderdeel van die spraakhandeling het te doen met die hoorbare geluide deur die spraakorgane van die mens voortgebring. Die spraakklanke word behandel deur die fonetiek, fonologie en sintaksis. By hierdie onderafdeling is bedoeling en betekenis nie ter sprake nie.

(2) Perlokusiehandelinge

Dit kan as die newe-effek van 'n uiting beskou word. Deur 'n moeder en haar dogter toe te voeg

“U lyk soos susters”

kan die ouer dame gelei of dalk geamuseer — die jonger dame mag dalk geamuseer wees of beledig. So kan 'n uiting dalk verbasing opwek, of vrees, afsku, ens. Dit kan doelbewus aangewend word, of dit kan toevallig wees en dit sal heel waarskynlik by verskillende persone reaksies ontlok.

(3) Ilokusiehandeling

Hierdie aspek van 'n uiting is dit wat die spreker se voorneme om 'n besondere handeling uit te voer oordra. In sy basiese vorm word uitdruklik gesê wat plaasvind as 'n uiting gemaak word. Die spesifieke bedoeling van 'n spreker is hier ter sprake. Die volgende kan as voorbeelde dien:

Ek *belowe* jou dat ek jou sal help.

Ek *verklaar* dat die geweer nie gelaai is nie.

Sulke uitdrukkings staan as *performatiewe uitings* bekend en dit word daaraan uitgeken dat die sin begin met die eerste persoon enkelvoud, gevolg deur 'n werkwoord in die teenwoordige tyd wat die krag van die uiting oordra. (Hieroor later meer).

Op hierdie stadium word nader gelet op die verskil tussen die illokusiehandeling en die perlokusiehandeling. Dit blyk uit die volgende werkwoorde wat die verskil is (vgl. Alston p. 35 e.v.)

Illokusiehandeling

rapporteer
aankondig
voorspel
toegee
vra
versoek
suggereer
beveel
belowe
bedank

Perlokusiehandeling

ompraat
kul
aanspoor
irriteer
amuseer
inspireer
beïndruk
verveel
in verleentheid bring
ensovoorts

Dit bevestig dat die perlokusiehandeling te doen het met een of ander effek — die illokusiehandeling. Dit is ook so dat 'n illokusiehandeling 'n lokusiehandeling nodig het, anders as 'n perlokusiehandeling — mens kan bv. iemand sover kry om konfyt aan te gee deur slegs daarna te kyk. Mens kan egter nie *versoek* dat die konfyt aangegee word sonder om 'n sekere sin te uit nie (of om van een of ander teken gebruik te maak). 'n Verdere verskil is dat 'n illokusiehandeling die middel kan wees tot 'n perlokusiehandeling, maar nie omgekeerd nie. Mens kan versoek dat die konfyt aangegee word en om iemand so te irriteer, maar mens kan moeilik iemand amuseer sodat hy daardeur versoek kan word om die konfyt aan te gee.

Die feit van die saak is dat verskeie uitinge gebruik kan word om dieselfde gedagte oor te dra. 'n Groepie sinne kan almal teruggevoer word na die enkele parafase. Vergelyk byvoorbeeld die volgende:

Dit is koud in die kamer.

Dit sou gaaf wees as die wind minder waai.

Wat maak mens as jy by 'n vertrek inkom?

Doen vir my 'n guns met die deur!

Die bostaande sinne kan almal een bedoeling hê:

Maak toe die deur.

Elkeen van die reeks sinne sal natuurlik sy eie situasie hê — dit kom basies daarop neer dat 'n spreker 'n hoorder *beveel* of *versoek* of *vra* om 'n deur toe te

maak. Dit beteken dus eintlik (om aan te sluit by die sg. performatiewe uiting vroeër genoem) dat daar, afhange van die situasie, eintlik gesê word:

Ek $\left\{ \begin{array}{l} \text{vra} \\ \text{beveel} \\ \text{versoek} \end{array} \right\}$ jou, maak toe die deur.

Die werkwoorde *vra*, *versoek*, *beveel*, en alle ander soortgelyke werkwoorde wat op die wyse gebruik word, staan bekend as *performatiewe werkwoorde* wat die uitingskrag verteenwoordig. Austin (1971:13) maak 'n onderskeid tussen wat hy noem *konstatiewe* en *performatiewe*. Dit kom vir filosowe basies neer daarop dat 'n konstatief, dikwels 'n *stelling* genoem, waar of vals kan wees. Die volgende kan waar of vals wees ('n konstatief):
Die motor is hier

As egter gesê word

Ek belowe jou ek kom kuier

Ek vra jou maak toe die deur ens.,

kan nie gesê word dat dit waar of vals kan wees nie — om sulke uitinge te maak, is om 'n handeling uit te voer.

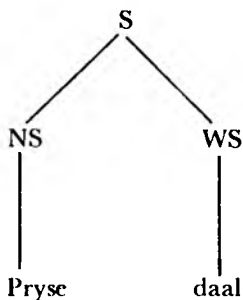
Die vraag ontstaan nou of alle uitinge nie in die sogenaamde dieptestruktuur, d.w.s. onderliggend, gepaard gaan met een of ander performatief nie. Dit sou beteken dat 'n sin soos

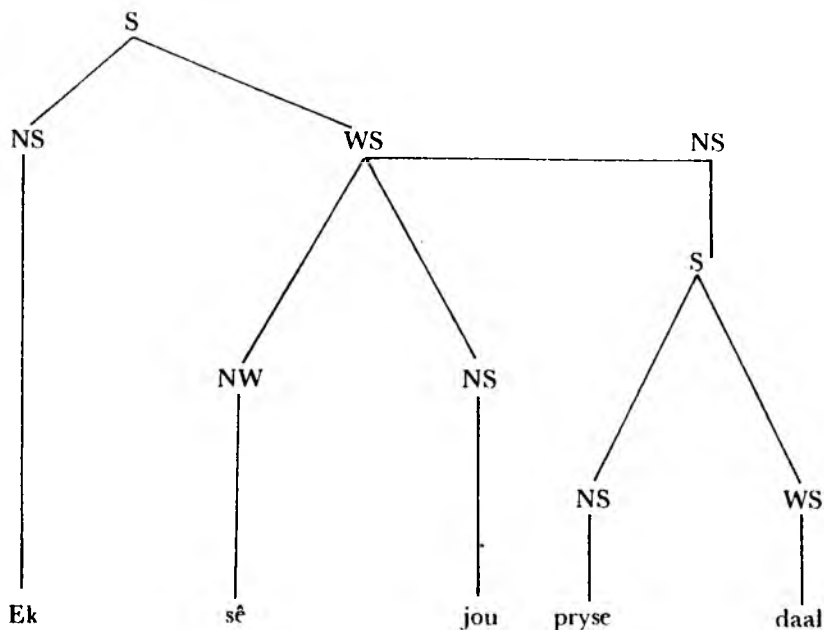
Pryse daal

in werklikheid die dieptestruktuur het van

Ek sê jou (hiermee) pryse daal.

Skematies word dit soos volg uiteengesit:

Hierdie teorie word deur Ross (1970:222 e.v.) uiteengesit. Die teorie het baie meriete en dien die doel dat die bedoeling, die uitingskrag van die spreker telkens agterhaal kan word deur na die performatiewe werkwoord in die performatiewe sin te soek.

Die bestaan van die performatief word onder andere betwyfel deur Leech (1975:349) wat daarop wys dat eksplisiete performatiewe sinne so skaars is, dat dit hoogs onwaarskynlik is dat elke sin die oppervlakstruktuur kan wees van 'n dieptestruktuur waarin 'n performatief voorkom. Leech redeneer dat 'n nuusberig dan eintlik sou moes bestaan uit talle sinne wat frases soos

Ek rapporteer...

bevat. Wat uit die oog verloor word, is dat dit juis die aard van 'n koerantberig is wat dit onnodig maak om telkens die performatief eksplisiet by te voeg. Dit is die situasie wat toelaat dat die performatiewe sin telkens geskrap word omdat die bedoeling uit die situasie duidelik is. As die performatief eksplisiet voorkom, is daar 'n spesifieke rede voor. Veronderstel 'n ouer sal teenoor 'n kind sê:

Maak toe die deur

en geen reaksie kry nie (om watter rede ookal). As die ouer dan sê

Ek beveel jou maak toe die deur
word sy bedoeling spesifiek genoem en kom tot uiting in die performatiewe
sin se performatiewe werkwoord.

Hierdie aspek van betekenis en taalgebruik soos dit in die taalhandelings-
teorie na vore kom en gestalte gevind het in die teorie van die performatief, is
slegs die puntjie van die ysberg ten opsigte van die interessante tema van die
betekenis in taalgebruik en die semantiek. Die feit dat die taalkunde nog nie
'n duidelik omlynde plek vir die semantiek gevind het nie, beteken dat daar
hieroor nog lank gefilosofeer gaan word — hierdie artikel is 'n poging om 'n
brug te soek tussen filosofie en taalkunde.

BIBLIOGRAFIE

- ALSTON, W.P. 1964. *Philosophy of language*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
- ALSTON, W.P. 1970. *Meaning and use*. (*In*: G.H.R. Parkinson, *red.* *The theory of meaning*. London, Oxford University Press).
- AUSTIN, J.L. 1971. *Performative-constative*. (*In*: J.R. Searle, *red.* 1971. *The philosophy of language*. London, Oxford University Press).
- AUSTIN, J.L. 1976. *How to do things with words*. Oxford. Clarendon Press.
- CHOMSKY, N. 1972. *Syntactic structures*. 's-Gravenhage, Mouton.
- JACOBS, R.A. & ROSENBAUM, P.S. 1970. *Readings in English Transformational Grammar*. Waltham, Mass., Ginn.
- LEECH, G. 1975. *Semantics*. Harmondsworth, Penguin.
- PARKINSON, G.H.R., *red.* *The theory of meaning*. London, Oxford University Press.
- ROSS, J.R. 1970. *On declaritive sentences*. (*In*: R.A. Jacobs & P.S. Rosenbaum. Waltham, Mass., Ginn).
- RYLE, G. & FINDLAY, J.N. 1970. *Use, usage and meaning*. (*In*: G.H.R. Parkinson, *red.* *The theory of meaning*. London, Oxford University Press).
- SEARLE, J.R., *red.* 1971. *The philosophy of language*. London, Oxford University Press.
- SHWAYDER, D.S. 1970. *Uses of language and uses of words*. (*In*: G.H.R. Parkinson, *red.* *The theory of meaning*. London, Oxford University Press).